

Ismeretterjesztő előadás.

Az ólombetű hatalma.

Amikor a kenyeret megszegjük és áldást mondunk rá, — akkor ünnepeljük a szántóvető munkáját: a gesztust, amely marékkanal szórja a reményt a barázdába; ünnepeljük az ekevasat, a boronát, a kasza lendületét. Gondolunk a marokszedőre, a cséplőgép munkásaira, a molnárra, a kenyeret dagasztó háziasszony kezemunkájára.

Ha könyvet veszek a kezembe, eszembe jutnak az ólombetű művészei és mesteremberei, akik megszülik a gondolatot, s akik testet adnak neki, felöltöztetik, csinosítják s gondoskodnak róla, hogy eljusson oda, ahol hivatását betöltheti.

A betűnek hivatása van s hatalma szinte lemérhetetlen. Az igénytelen, körbehajló, vagy szögletbetörő vonalak ereje messze túlszárnyalja a kard, a puská, az ágyú, a tank erejét. A betű öl és életet.

Valamikor, amidőn az írás még kevesek tudománya volt, a nagy tömegek babonás tisztelettel néztek a betűre. Mágikus betűk, varázsserejű eszköznek tartották, amelynek közvetítésével magasabbrendű szellemek szólnak a papokhoz, írástudó bölcsesekhez.

A középkor nem csalódott. A betű csakugyan mágikus varázsjel, — magasabb világok titokzatos kulcsa.

A betű ereje örök és elpusztíthatatlan. A kard a karra! együtt lehanyatlik, a puská örökre elhallgat; a tank vakon tapogatózik s végül is megáll, megbénul. Az ólombetűk sorfala legyőzhetetlen: — s nem a test, hanem a lélek ellen tud harcolni. Ha megbontják, szétszórják, — a következő percre újra-szüli hatalmát.

A betű az érzés, a gondolat, az akarat teste. S ez a test éppoly halhatatlan, mint maga a gondolat, a lélek. A betű konzerválja mindazt, amit az emberiség nagy szellemei alkotnak. A betű őrzi számunkra Isten törvényeit, Krisztus hegyi beszédét, a szavakat, amelyekkel a szeretet csodatetteit kísérte. A betű testében lakik Aristoteles tudománya, Homéros ihlete, a mi Madáchunk, Petőfink, Arany Jánosunk nemzetnevelő vajdása, lelkesedése, hite, öröme, bánata. A betű tud szívét tisztítani, rajongást kelteni. Nagy elhatározásokra, hősi tettekre indít. S a betű tud sötét bűnöket szűlni, fegyvert kovácsolni a becsület, a tisztaság ellen; tud gyűlöletet szítani, alacsony ösztönöket fölkorbaécsolni.

A betű az üdvösség kulcsa s a pokol kilincse egyszerre. Szerepét nem szabad lekicsinyelni. Aki lelkeket nevel, aki társadalmak, népek sorsát akarja befolyásolni, — az író, a pedagógus, a pap, a politikus, a szónok legyen tisztában az ezer-

arcú betű természetével. Tudnia kell, hogyan hajtsa magasabb célok szolgálatába s hogyan védekezzék ellene.

Miben áll a kis ólombetű ereje?

Millió és millió példányban ujjaszüli önmagát s eljut mindenhová. Megnyílik előtte a szív, kopogtat a koponyák falán s beereszti őt. Varázshatalmával összekapcsolja a szét-szórt milliókat. Egy-érzésű, egy-gondolatú, egy-akaratú testvérekké teszi azokat, akik sohase látták egymást, s akiket ezen-túl közös célok lelkesítenek. A nemzeteket nem az országhatár fogja egybe, hanem a nyomtatott betű. A világon szétszórva élő németeket öntudatos egységbe fogja össze a német könyv, a német újság; — az ólombetű, amelyben német önérzet s német lélek lakik.

A magyar betű mindig ott állt a magyar kard mellett s megvívta a maga élet-halál harcát az idegen betű tolatkodó, hódító ereje ellen. S a magyar jövődő üres ábránd és szertefoszlik, ha a magyar politikai és gazdasági küzdelmekből nem veszi ki részét a magyar betű is; az ezeréves magyar lélek apró, halhatatlan, mindig győzedelmes katonája. Mikor Európaszerte még nemzetközi eszmék uralkodtak s a vallás egységöbe föloldódtak a különféle nemzetek: — a mi költőink már fölismerték a magyar betű, a magyar irodalom különleges szerepét. A nemzetközi himnuszok magyar énekké alakultak át s a templomokban Szent László harcairól, a törökön aratott győzelmekről, Mátyás királlyá választásáról énekeltünk.

Tételemet igazolja a mohácsi katasztrófa, amelynek a végzetes tragikumát csak a magyar ólombetű tudta ellensúlyozni. A mohácsi vésszel szinte egyidőben terjed el a könyvnyomtatás. Mintha Isten gondoskodott volna betű-katonáinkról. A nyomtatott betű szétvitte az ország minden részébe a költők hazafias fájdalma, a jövőbe vetett hit erejét, a lelkesítő ígéretet, — a szétesett nemzet-test lelkét: az önbizalmat és az összetartást. Ilsvai Toldija, a magyar erő imponáló típusa föl-támad és bekopogtat a kétségbeesettekhez, mintha mondaná: Ne féljete, az én erőmet örököltéte! Tinódi históriás énekei fölérnek egy jól felszerelt hadsereggel. Példát mutatnak a hősi elszántságra, az önfeláldozásra, a magyar értékek legyőzhetetlen hatalmára, amikor a csüggedők elé állítják Szondi Györgyöt, Losonczy Istvánt, Dobót s a névtelen hősök ezreit.

Nincs terünk arra, hogy a magyar irodalom nemzetnevelő szerepét méltassuk: tudott dolog, hogy a magyar betű határozott céllal áll a haza szolgálatában.

A magyar könyv jelentősége sohasem volt olyan nagy, mint most, amikor alig van más fegyverünk a ránk zúduló idegen hatások, a nemzeti lelket veszélyeztető támadások ellen. Herczeg Ferenc fölveti a kérdést: „Egy ellenséges világ közepette miféle erőben bízhatik a magyarság? A hadseregében? A diplomáciájában? Mindkettő gyenge a világot behálózó ha-

talmi csoportokkal szemben. — A magyarságnak ma egyetlen reális erőforrása van: az akarat és képesség, hogy önálló kultúréletet éljen. Fegyverünk a könyv. A jó könyv pótolja nálunk a tankokat és a repülőket, a könyv vonja meg és védi meg a kulturális határokat.“ S egy-egy magyar könyv külföldi sikere fölér a legtehetségesebb diplomaták munkájával, mert ráeszmélteti a világot értékeinkre s jóbarátokat szerez nekünk.

Sokkal nagyobb azonban a jó magyar könyv szerepe idehaza: hivatása szent és végzetesen fontos. A magyar könyv dönti el a hamis istenek bálványait s gyújt tüzet az igaz Isten oltárán. A keresztény s magyar erkölcs útján juthat el olyan néprétegekbe, ahol eddig zárt ajtókra talált a testvéri jóindulat. A könyv ledönti a válaszfalat, amely elválasztja a várost a falutól, az intelligenciát a föld népétől. A jó könyv fölébreszti népünk lelkében a szunnyadó nemes hajlamokat, emeli színvonalát s bekapcsolja őt a magasabbrendű magyar kulturális közösségbe.

A jó könyv Krisztus nevében jár házról-házra s hirdeti a megtestesülést, életté vált evangéliumot, — lelki kenyér lesz a búzakenyér mellett asztalunkon.

A statisztika szerint még mindig van kétezer magyar község, ahol nincs népkönyvtár s ahová csak elvétve jut el a nyomtatott betű. Pedig a jó könyv fényforrás lehet e falvak szellemi sötétségében. Föltámasztja a betű a multat s megnyitja a nemzeti öntudat, önérzet s a fejlődés gazdag erőforrásait. Megmutatja a fundamentumot, amelyre építenünk kell, hogy jelenünk és jövőnk szilárd legyen. Kinyitja ámuló szemünk előtt a szépségek palotájának a kapuját s hétköznapijainkat átszövi a költészet aranyszálaival.

Meg kell becsülnünk a jó magyar könyvet! A magyar szellemet, a nemzetfenntartó morált, a magyar életet átrendező kultúrát becsüljük meg benne s általa. A könyvnél csak a mindennapi kenyér fontosabb, — de inkább szeljük vékonyabb szeletet a kenyérből, csak hogy a könyvet is odatehessük a napi élet központjába: az asztalunkra.

* * *

Négyszáz év alatt változatos és kalandos életet élt át az olombetű. Uttörő munkát végzett, akárcsak a renaissance konkviztádorai. Mesgyét kellett vágnia a szellemi élet őserdején át; s úgyszólván lépésről-lépésre haladhatott csak előre hódító útján. Az első nyomdák a fegyver szerepét töltötték be. Gondoljunk csak a szekerre szerelhető vándornyomdákra, amelyek egy-egy pincében, bástyafalas templom sekrestyéjében húzódtak meg, hogy a Szentírás vagy egy-egy vallásos vitairat, politikai pamflett napvilágot láthasson.

Az első nyomtatott könyv nem volt jó üzlet. Kazai László Rómából magával hozta Hess András nyomdászt s ez rendezte

Le Budán az első magyar nyomdát. Pártfogói nagylelkűség áll az első könyvek mögött, s ez a mecénás-kultusz még a XVIII. sz.-ban is a nyomtatott betű érvényesülésének a titka. A pártfogó anyagi támogatása többféle motívumból eredt: öszinte lelkesedésből, hazaszeretetből, nem ritkán hiúságból. Az ú. n. szubvenció nélkül elsorvadt volna a nyomtatott betű, amelynek abban az időben a mesteremberei is nagyíró tudósok voltak. Háromszáz évvel ezelőtt egy protestáns kiadó egy könyv első kötetének a jövedelméből akarta előteremteni a második kötet költségeit. A vállalatot csak mecénásai menthették meg a bukástól.

Az írói tiszteletdíj sem tekinthet vissza nagy multra, ha csak honoráriumnak nem vesszük azt az összeget, amelyet a mecénások a könyv ajánlószoraiban megnyilatkozó hódolat ellenértékéül a szerzőnek juttattak. Így kapott Ferdinánd királytól Tinódi Sebestyén 50 forintot, Szenczi Albert Rudolf császártól ugyanannyit.

Megható idealizmus, önzetlenség, áldozatkészség előzi meg egy-egy magyar könyv megjelenését évszázadokon át. A XVIII. sz. végén az ólombetű évről-évre szélesíti a szellem birodalmának területét. 1787-ben már huszonkilenc nyomda működik hazánkban. Ez a szám harminc év alatt 50-re emelkedik évi huszonöt millió ív papír fogyasztással. Mégis mit látunk? A nagy magyar írók még mindig mecénásokra vannak utalva; a legritkább eset, hogy a kiadó *ingyen* vállalja műveik kinyomatását! Berzsenyi Dániel halhatatlan ódái nem találtak kiadóra, pedig országos híró szerzőjük nem kért honoráriumot. Katolikus kis papok gyűjtőívek útján szedték össze a szükséges összeget. A *Zalán futása*-ra 88 előfizető jelentkezett. Kazinczy Klopstock „Messiás”-ának fordítására mindössze 15 előfizetőt tudott szerezni. Nem is valósult meg a kiadás. Általános volt a panasz, hogy magyar író van elég, de a magyar remekműveknek nincs kiadójuk és olvasóközönségük. Az írók barátaik útján helyezték el könyveik példányait. Kazinczy levelei bepillantást adnak a magyar ólombetű szomorú sorsába. Csokonai költői pályája mecénások után való futkosás.

A magyar könyv sorsa a XIX. sz. második felében jóra fordult. Szilágyi S. tízkötetes Magyar Történetét már 20.000 példányban nyomták s írói honorárium s illusztrációk díjazása címén 130.000 koronát fizettek ki. Jókai összegyűjtött munkáinak a száz kötetéért százezer koronát kapott.

A világháborút követő összeomlás nemcsak az országot darabolta szét, hanem a nemzet lelkét: művészetét, irodalmát is megtépázta, fejlődésében visszavetette. Pedig az ideális szempontokon kívül ezer és ezer magyar ember anyagi érdeke is megköveteli, hogy a magyar könyv érdeklődésünk középpontjába kerüljön.

Amíg a jó könyv a szerző „tollától” eljut az olvasóig, — igen sok honfitársunknak ad mindennapi kenyeret.

A kézirat a nyomdavállalat igazgatóján át eljut a házi cenzorhoz; majd az illusztrátor veszi munkába, hogy hatását rajzaival fokozza. A rajz a cinkografus műhelyében mozgósítja a kémiát a cink és réz közvetítésével bekapcsolódik a fémgyártásba. Alkalmat ad a fényképészeknek a munkára. — A kéziratot a nyomdász kiszedi, — ma már nagyrészt szedőgépen. A „tördelő“ lapokba rakja szét a hasábokat, a nyomda házi művésze megtervezi a könyv külső alakját, a címlapot. Menynyí kézen megy át, amíg eljut a könyvkötőhöz! Közben megjárta a fűzőtermet, átsiklott a hajtogatógép hengerei között, odasímult a vágógép hatalmas kései alá. A könyvkötő műhelyében ismét több iparág torkollik.

A könyv születése számtalan ember számára jelent munkaalkalmat. Az asztala fölé hajló író tollának seregését vidám reménnyel figyelik: a nyomdász, a cinkografus, a gépmester, az ólombányák és papírgyárak mérnökei és munkásai; a rajzoló, a rikkancsok, a könyvkereskedők, — sőt a vállalatok gépírókisasszonyai, hordárai, csomagolói; a kereskedő, aki a fotóriporter számára a lemezt, az író számára a tollat és ceruzát, az írógép számára a szalagot és festéket szállítja. S mindezek mögött családok állnak: mosolygó feleség, melegszerű gyermekek, akik az apa keresetéből élnek, ruházkodnak s iskolákban képezik önmagukat a jövő feladataira.

A betű művészei és munkásai szinte elképzelhetetlenül nagy táborot alkotnak: — s ezek mind attól a kis, szögletes talpazaton álló, görbe vagy egyenes vonalkától, az ólombetűtől várják a kenyeret, a húst, ruhát, a boldog családi fészket, a szórakozást: a földi élet megszépítését.

Bizony, nem szabad elhanyagolnunk a magyar könyvet!

(Dr. Radványi Kálmán.)